

6. papildinājums (10.2c punkts)

Eiropas Padomes Ministru komitejas Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu

(Pieņēmusi Ministru komiteja Ministru vietnieku 1098. sanāsmē 2010. gada 17. novembrī)

Preambula

Ministru komiteja,

ņemot vērā to, ka Eiropas Padomes mērķis ir panākt tās dalībvalstu lielāku vienotību, jo īpaši veicinot kopīgu noteikumu pieņemšanu juridiskajos jautājumos;

ņemot vērā vajadzību nodrošināt esošo saistošo vispārējo un Eiropas bērnu tiesību aizsardzības un veicināšanas instrumentu, jo īpaši turpmāk minēto, efektīvu īstenošanu:

- Apvienoto Nāciju Organizācijas 1951. gada Konvencijas par bēgļa statusu,
- 1966. gada Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām,
- 1966. gada Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām,
- ANO 1989. gada Konvencijas par bērna tiesībām,
- ANO 2006. gada Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām,
- 1950. gada Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ELS Nr. 5), (turpmāk – "ECPAK"),
- 1996. gada Eiropas Konvencijas par bērnu tiesību piemērošanu (ELS Nr. 160),
- 1996. gada Eiropas Sociālās Hartas pārskatītās versijas (ELS Nr. 163),
- 2003. gada Eiropas Padomes Konvencijas par saskarsmi ar bērniem (ELS Nr. 192),
- 2007. gada Eiropas Padomes Konvencijas par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (EPLS Nr. 201),
- 2008. gada Eiropas Konvencijas par bērnu adopciju pārskatītās versijas (EPLS Nr. 202),

ņemot vērā, ka – kā garantēts saskaņā ar ECPAK un saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru – ikvienas personas tiesības uz tiesas pieejamību un tiesības uz taisnīgu tiesu – visās to sastāvdaļās (tostarp jo īpaši tiesības tikt informētai, tiesības tikt uzklautātai, tiesības uz tiesisku aizsardzību un tiesības tikt pārstāvētai) – ir nepieciešamas demokrātiskā sabiedrībā un ir vienlīdz piemērojamas bērniem, tomēr ņemot vērā viņu spēju formulēt savu viedokli;

atgādinot attiecīgo Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, citu Eiropas Padomes iestāžu un struktūru lēmumus, ziņojumus vai citus dokumentus, tostarp Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) ieteikumus, kā arī Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāra paziņojumus un atzinumus un dažādus Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas ieteikumus;

ievērojot dažādus Ministru komitejas ieteikumus dalībvalstīm bērnu tiesību jomā, tostarp Ieteikumu Rec(2003)5 par patvēruma meklētāju aizturēšanas pasākumiem, Ieteikumu Rec(2003)20 par jauniem veidiem, kā novērst nepilngadīgo noziedzību, un par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas nozīmi, Ieteikumu Rec (2005)5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu

aprūpes iestādēs, Ieteikumu Rec(2006)2 par Eiropas brīvības atņemšanas iestāžu noteikumiem, Ieteikumu CM/Rec(2008)11 par Eiropas noteikumiem saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi, un Ieteikumu CM/Rec(2009)10 par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību;

atgādinot Eiropas Tieslietu ministru 28. konferencē Lansarotē pieņemto 2007. gada oktobra Rezolūciju Nr. 2 par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu;

ņemot vērā tādu ANO pieņemtu bērnu tiesību aizsardzības instrumentu nozīmīgumu kā:

- ANO Minimālie standartnoteikumi nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pārvaldībai (Pekinas noteikumi, pieņemti 1985. gada 29. novembrī);
- ANO Noteikumi par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā (Havannas noteikumi, pieņemti 1990. gada 14. decembrī);
- ANO Vadlīnijas par nepilngadīgo noziedzības novēršanu (Rijādas vadlīnijas, pieņemtas 1990. gada 14. decembrī);
- ANO Pamatnostādnes par tiesvedību lietās, kurās iesaistīti bērni, kas ir upuri un noziegumu liecinieki (ECOSOC Rezolūcija 2005/20);
- ANO ģenerālsekretāra norādījumi: ANO Pieeja bērniem piemērotai tieslietu sistēmai (2008);
- ANO 2009. gada Pamatnostādnes par bērnu alternatīvās aprūpes atbilstīgu piemērošanu un tās nosacījumiem;
- Principi par valsts iestāžu darba un izveides veicināšanu un atbalstīšanu ar mērķi veicināt un aizsargāt cilvēktiesības (Parīzes principi);

atgādinot vajadzību garantēt efektīvu esošo saistošo tiesību normu bērnu tiesību jomā īstenošanu, neliedzot dalībvalstīm ieviest vai piemērot augstākus standartus vai labvēlīgākus pasākumus;

atsaucoties uz Eiropas Padomes programmu “Veidojot Eiropu bērniem un kopā ar tiem”;

atzīstot progresu, kas dalībvalstīs panākts bērniem piemērotas tieslietu sistēmas īstenošanā;

tomēr ievērojot šķēršļus, kuri bērniem pastāv tieslietu sistēmā, kā piemēram, citu starpā, neesošas, daļējas vai nosacījuma juridiskas tiesības uz tiesas pieejamību, procedūru dažādība un sarežģītība, iespējama diskriminācija dažādu iemeslu dēļ;

atgādinot nepieciešamību novērst bērnu iespējamu sekundāru viktimizāciju, ko izraisa tiesu sistēma procedūrās, kurās iesaistīti vai kuras skar bērnus;

aicinot dalībvalstis izmeklēt esošos trūkumus un problēmas un apzināt jomas, kurās var ieviest bērniem piemērotas tieslietu sistēmas principus un praksi;

atzīstot bērnu, ar kuriem notikušas apsūdzības Eiropas Padomes dalībvalstīs, viedokli un uzskatus;

ievērojot, ka pamatnostādņu mērķis ir veicināt praktisku korektīvo pasākumu apzināšanu cīņā pret tiesību aktos un praksē pastāvošajām nepilnībām,

pieņem šīs pamatnostādnes kā praktisku rīku, kas dalībvalstīm noderēs, pielāgojot savas tiesu un ārpustiesu sistēmas īpašām bērnu tiesībām, interesēm un vajadzībām, un aicina dalībvalstis

nodrošināt, ka šīs pamatnostādnes tiek plaši izplatītas visām iestādēm, kuras ir atbildīgas par bērnu tiesībām tieslietu sistēmā vai ir citādi ar tām saistītas.

I

Darbības joma un nolūks

1. Šajās pamatnostādnēs ir skatīts jautājums par bērna vietu un lomu, kā arī viedokli, tiesībām un vajadzībām tiesvedībā un šādu tiesvedību alternatīvās.
2. Šīs pamatnostādnes piemēro visos veidos, kuros bērni jebkura iemesla dēļ un jebkurā statusā nonāk saskarsmē ar jebkuru kompetento struktūru un dienestu, kas iesaistīts krimināltiesību, civiltiesību un administratīvo tiesību īstenošanā.
3. Pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt, lai jebkurā šādā tiesvedībā tiktu pilnībā respektētas visas bērnu tiesības, tostarp tiesības uz informāciju, uz pārstāvību, uz līdzdalību un uz aizsardzību, pienācīgi ņemot vērā bērna brieduma pakāpi un sapratnes līmeni, kā arī lietas apstākļus. Bērnu tiesību ievērošana nedrīkst apdraudēt citu iesaistīto personu tiesības.

II

Definīcijas

Šajās pamatnostādnēs par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu (turpmāk - "pamatnostādnes"):

- a. "bērns" ir ikviena persona, kas jaunāka par 18 gadiem;
- b. "vecāks" ir persona(-as), kurai(-ām) ir vecāku atbildība atbilstīgi valsts tiesību aktiem. Ja vecāka(-u) nav vai ja viņam (viņiem) vairs nav vecāku atbildības, tad tas var būt aizbildnis vai iecelts likumīgais pārstāvis;
- c. "bērniem piemērota tieslietu sistēma" ir tieslietu sistēma, kas garantē visu bērnu tiesību respektēšanu un efektīvu īstenošanu augstākajā sasniedzamajā līmenī, paturot prātā turpmāk uzskaitītos principus un pienācīgi ņemot vērā bērna brieduma pakāpi un sapratnes līmeni, un lietas apstākļus. Tā jo īpaši ir tieslietu sistēma, kas ir pieejama, vecumam atbilstoša, ātra, rūpīga, pielāgota bērna vajadzībām un tiesībām un koncentrēta uz tām, respektē bērna tiesības, tostarp tiesības uz labu pārvaldību, tiesības uz līdzdalību tiesvedībās un tiesības saprast tiesvedības, tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību un uz integritāti un cieņu.

III

Pamatprincipi

1. Pamatnostādņu pamatā ir pastāvošie principi, kas nostiprināti preambulā minētajos instrumentos, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā.
2. Šie principi ir turpmāk izstrādāti nākamajās sadaļās un ir jāpiemēro visām šo pamatnostādņu nodaļām.

A.

Līdzdalība

1. Ir jārespektē visu bērnu tiesības būt informētiem par savām tiesībām, tiesības, ka viņu rīcībā jābūt atbilstošiem veidiem, lai piekļūtu tieslietu sistēmai, un tiesības, lai ar viņiem apspriestos un lai viņi tiktu uzklausi tiesvedībā, kurās viņi iesaistīti vai kuras viņus skar. Tas nozīmē arī, ka bērnu viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība, paturot prātā viņu brieduma pakāpi un jebkādas saziņas grūtības, kas viņiem var būt, lai šo līdzdalību padarītu jēgpilnu.

2. Bērni ir jāuzskata par un pret viņiem jāizturas kā pret pilntiesīgām personām, un jādod viņiem iespēja īstenot savas tiesības tādā veidā, kādā ir ņemta vērā viņu spēja formulēt savu viedokli, kā arī ir ņemti vērā lietas apstākļi.

B.

Bērna intereses

1. Dalībvalstīm ir jāgarantē efektīva bērnu tiesību īstenošana, lai visos jautājumos, kuros viņi iesaistīti vai kas viņus skar, primāri tiktu ņemtas vērā viņu intereses.

2. Novērtējot iesaistīto vai skarto bērnu intereses:

a. viņu viedoklim un uzskatiem jāpievērš pienācīga uzmanība;

b. vienmēr ir jārespektē visas pārējās bērna tiesības, tādas kā tiesības uz cieņu, brīvību un vienlīdzīgu attieksmi;

c. visām attiecīgajām iestādēm ir jāpieņem visaptveroša pieeja, lai pienācīgi ņemtu vērā visas konkrētās intereses, tostarp bērna psiholoģisko un fizisko labklājību un juridiskās, sociālās un ekonomiskās intereses.

3. Visu vienā un tajā pašā procedūrā vai lietā iesaistīto bērnu intereses ir jānovērtē atsevišķi un jālīdzsvaro, lai saskaņotu iespējamās pretrunīgas bērnu intereses.

4. Kamēr tiesu iestādēm ir galīgā kompetence un atbildība par galīgo lēmumu pieņemšanu, dalībvalstīm attiecīgā gadījumā ir jāīsteno saskaņoti centieni izveidot multidisciplināras pieejas, lai novērtētu bērnu intereses procedūrās, kurās viņi iesaistīti.

C.

Ciena

1. Pret bērniem ir jāizturas ar gādību, iejūtību, godīgumu un ar cieņu visā jebkuras procedūras vai lietas gaitā, pievēršot īpašu uzmanību viņu personiskajiem apstākļiem, labklājībai un īpašajām vajadzībām, un pilnībā respektējot viņu fizisko un garīgo integritāti. Šādi attieksmei pret bērniem ir jābūt neatkarīgi no tā, kādā veidā viņi ir nonākuši saskarsmē ar tiesvedības vai ārpus tiesu procedūru vai citiem pasākumiem, un neatkarīgi no viņu tiesiskā statusa un tiesībspējas jebkurā procedūrā vai lietā.

2. Bērnus nedrīkst spīdzināt vai pakļaut cietsirdīgai vai pazemojošai rīcībai, vai sodīt.

D.

Aizsardzība pret diskrimināciju

1. Bērnu tiesības tiek nodrošinātas bez jebkādas diskriminācijas neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas vai etniskās izcelsmes, vecuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, sociālekonomiskās izcelšanās, vecāka(-u) statusa, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, dzimšanas apstākļiem, seksuālās orientācijas, dzimuma identitātes vai jebkādiem citiem apstākļiem.
2. Specifisku aizsardzību un palīdzību var vajadzēt sniegt mazaizsargātiem bērniem, kā, piemēram, bērniem migrantiem, bērniem bēgļiem un bērniem patvēruma meklētājiem, nepavadītiem bērniem, bērniem ar invaliditāti, bērniem bezpajumtniekiem un ielu bērniem, roma tautības bērniem un bērniem, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs.

E.

Tiesiskums

1. Tiesiskuma principu pilnībā piemēro bērniem gluži tāpat kā pieaugušajiem.
2. Labas pārvaldības elementi, tādi kā likumības un samērīguma principi, nevainīguma prezumpcija, tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesības uz juridisku konsultāciju, tiesības uz tiesu pieejamību un tiesības uz pārsūdzību, ir jāgarantē bērniem tāpat kā tie ir garantēti pieaugušajiem, un tos nedrīkst mazināt vai atteikt, aizbildinoties ar bērna interesēm. Tas attiecas uz visām tiesvedības un ārpustiesu, un administratīvajām procedūrām.
3. Bērniem ir jābūt tiesībām uz atbilstošu neatkarīgu un efektīvu sūdzību iesniegšanas mehānismu pieejamību.

IV

Bērniem piemērota tieslietu sistēma pirms tiesvedības, tās laikā un pēc tās

A.

Bērniem piemērotas tieslietu sistēmas vispārīgie elementi

1.

Informācija un konsultācijas

1. No savas pirmās iesaistīšanās tieslietu sistēmā vai saskarsmes ar citām kompetentajām iestādēm (kā, piemēram, policiju, imigrācijas, izglītības, sociālajiem vai veselības aprūpes dienestiem) un visā šā procesa gaitā bērni un viņu vecāki ir tūlīt un pienācīgi jāinformē par, *inter alia*:
 - a. viņu tiesībām, jo īpaši īpašajām tiesībām, kas bērniem ir attiecībā uz tiesvedības vai ārpustiesu procedūrām, kurās viņi ir vai var būt iesaistīti, kā arī par instrumentiem, kas ir pieejami, lai novērstu viņu tiesību iespējamus pārkāpumus, tostarp par iespēju izmantot tiesvedības vai ārpustiesu procedūru vai citus pasākumus. Te var ietilpt informācija par tiesvedības iespējamo ilgumu, iespējamo apelācijas tiesu pieejamību un neatkarīgiem sūdzību iesniegšanas mehānismiem;
 - b. par iesaistīto sistēmu un procedūrām, ņemot vērā īpašo statusu, kas bērnam būs, un lomu, kādu viņš/viņa var tajā spēlēt, un par dažādajām procesuālajām darbībām;

-
- c. par esošajiem atbalsta mehānismiem bērnam, kad viņš/viņa piedalās tiesvedības vai ārpustiesu procedūrās;
 - d. par konkrētas tiesu vai ārpustiesu procedūras piemērotību un iespējamām sekām;
 - e. attiecīgā gadījumā par apsūdzībām vai par turpmāko rīcību saistībā ar viņu sūdzību;
 - f. par tiesas sēžu laiku un vietu un citiem būtiskiem notikumiem, piemēram, par uzklaušīšanu, ja bērns ir skarts personīgi;
 - g. par tiesvedības vai pasākuma vispārējo progresu un rezultātu;
 - h. par aizsardzības pasākumu pieejamību;
 - i. par esošajiem mehānismiem lēmumu, kas skar bērnus, pārskatīšanai;
 - j. par esošajām iespējām tiesas procesā, alternatīvās civiltiesvedībās vai citos procesos saņemt nodarītās pārestības izlīdzināšanu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai no valsts;
 - k. par tādu dienestu (veselības, psiholoģisko, sociālo, mutiskās un rakstiskās tulkošanas, un citu) vai organizāciju pieejamību, kas var sniegt atbalstu, kā arī par līdzekļiem, ar kuriem piekļūt šādiem dienestiem, un attiecīgā gadījumā par ārkārtas finansiālu atbalstu;
 - l. par jebkuriem īpašiem pasākumiem, kas ir pieejami, lai, ciktāl tas iespējams, aizsargātu viņu intereses, ja viņi ir citas valsts pastāvīgie iedzīvotāji.
2. Informācija un konsultācijas bērniem ir jāsniedz viņu vecumam un brieduma pakāpei pielāgotā veidā, valodā, kuru viņi var saprast un kas ir atbilstoša viņu dzimumam un kultūrai.
3. Parasti gan bērniem, gan vecākiem vai likumīgajiem pārstāvjiem informācija ir jāsaņem tieši. Informācijas sniegšana vecākiem nedrīkst būt alternatīva informācijas paziņošanai bērnam.
4. Ir jānodrošina pieejami un plaši jāizplata bērniem piemēroti materiāli ar attiecīgo juridisko informāciju un ir jāizveido īpaši informācijas dienesti bērniem, kā, piemēram, specializētas tīmekļa vietnes un palīdzības dienesti.
5. Informācija par jebkurām apsūdzībām pret bērnu ir jāsniedz tūlīt un tieši pēc apsūdzību izvirzīšanas. Šī informācija ir jāsniedz gan bērnam, gan viņa vecākiem, tā, lai viņi saņemtu precīzu apsūdzību un iespējamās sekas.

2.

Privātās un ģimenes dzīves aizsardzība

6. Bērnu, kuri ir vai ir bijuši iesaistīti tiesvedības vai ārpustiesu procedūrās un citos pasākumos, privātums un personas dati ir jāaizsargā saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Tas parasti nozīmē, ka informāciju vai personas datus nedrīkst padarīt pieejamus vai publicēt, jo īpaši masu medijos, kas var atklāt vai netieši ļaut atklāt bērna identitāti, tostarp attēlu, bērna vai bērna ģimenes sīkus aprakstus, vārdus vai adreses, audio un video ierakstus utt.

7. Dalībvalstīm ar normatīviem pasākumiem vai uzraugot masu mediju pašregulāciju jānovērš, ka masu mediji pārkāpj 6. pamatnostādnē minētās privātuma tiesības.

8. Dalībvalstīm ir jānosaka ierobežota pieeja visiem arhīviem vai dokumentiem, kuros ir bērnu personas un sensitīvi dati, jo īpaši tiesvedībās, kurās viņi iesaistīti. Ja personas un sensitīvu datu pārsūtīšana ir nepieciešama, vienlaikus ņemot vērā bērna intereses, dalībvalstīm ir jāregulē šī pārsūtīšana saskaņā ar attiecīgajiem tiesību aktiem datu aizsardzības jomā.

9. Ikreiz, kad bērnus uzklausa vai kad viņi sniedz liecību tiesvedības vai ārpustiesu procedūrā vai attiecīgā gadījumā citos pasākumos, ir vēlams, lai tas notiktu slēgtā tiesas sēdē. Parasti ir pieļaujama tikai tieši iesaistīto personu klātbūtne, ar nosacījumu, ka tās netraucē bērniem sniegt liecību.

10. Profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem un bērnu labā, ir jāievēro stingri konfidencialitātes noteikumi, izņemot gadījumus, kad ir kaitējuma risks bērnam.

3.

Drošība (īpaši preventīvie pasākumi)

11. Visās tiesvedības un ārpustiesu procedūrās vai citos pasākumos bērni ir jāpasargā no kaitējuma, tostarp iebiedēšanas, represālijām un sekundāras viktimizācijas.

12. Profesionāļi, kuri strādā ar bērniem un bērnu labā, attiecīgā gadījumā ir regulāri jāvērtē atbilstīgi valsts tiesību aktiem un neierobežojot tiesnešu korpusa neatkarību, lai nodrošinātu viņu piemērotību darbam ar bērniem.

13. Īpaši piesardzības pasākumi ir jāpiemēro bērniem, ja iespējamais noziedzīga nodarījuma izdarītājs ir kāds no vecākiem, ģimenes loceklis vai primārais aprūpētājs.

4.

Profesionāļu apmācība

14. Visiem profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem un bērnu labā, ir jāsaņem vajadzīgā starpdisciplinārā apmācība par dažādu vecuma grupu bērnu tiesībām un vajadzībām, kā arī par tiesvedību, kas ir pielāgota bērniem.

15. Profesionāļi, kuriem ir tiešs kontakts ar bērniem, ir jāapmāca sazināties ar bērniem visās vecuma grupās un attīstības stadijās, kā arī ar bērniem, kuri ir īpaši neaizsargātā stāvoklī.

5.

Starpdisciplīnu pieeja

16. Pilnībā respektējot bērna tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, ir jāveicina cieša sadarbība starp dažādiem profesionāļiem, lai iegūtu visaptverošu sapratni par bērnu, kā arī novērtējumu par viņa/viņas tiesisko, psiholoģisko, sociālo, emocionālo, fizisko un kognitīvo stāvokli.

17. Ir jāizveido kopējās novērtēšanas sistēma profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem un bērnu labā (kā, piemēram, advokātiem, psihologiem, ārstiem, policistiem, imigrācijas amatpersonām, sociālajiem darbiniekiem un vidutājiem) tiesvedībā vai pasākumos, kuros ir

iesaistīti bērni vai kas skar bērnus, lai sniegtu visu vajadzīgo atbalstu lēmumu pieņemējiem, dodot viņiem iespēju konkrētā gadījumā vislabākajā veidā darboties bērna interesēs.

18. Īstenojot starpdisciplīnu pieeju, ir jārespektē profesionālie konfidencialitātes noteikumi.

6.

Brīvības atņemšana

19. Jebkurš brīvības atņemšanas bērnam veids ir jāizmanto tikai kā galējs pasākums un tam jāilgst ne ilgāk, kā tas nepieciešams.

20. Ja tiek noteikta brīvības atņemšana, bērni parasti ir jātur atsevišķi no pieaugušajiem. Ja bērni tiek turēti apcietinājumā kopā ar pieaugušajiem, tam ir jābūt ārkārtas apstākļu dēļ un pamatojoties tikai uz bērna interesēm. Visos apstākļos bērni apcietinājumā tiek turēti telpās, kas ir piemērotas viņu vajadzībām.

21. Ņemot vērā bērnu, kuriem atņemta brīvība, īpašo neaizsargātību, ģimenes saišu nozīmi un to, cik svarīgi ir veicināt reintegrāciju sabiedrībā, kompetentajām iestādēm ir jānodrošina bērna tiesību respektēšana un aktīvi jāatbalsta to izpilde, kā noteikts vispārējos un Eiropas instrumentos. Papildus pārējām tiesībām bērniem ir jābūt tiesībām:

a. ar apmeklējumu un vēstuļu starpniecību uzturēt regulārus un jēgpilnus kontaktus ar vecākiem, ģimeni un draugiem, izņemot gadījumus, kad ierobežojumi tiek prasīti tiesvedības interesēs un bērna interesēs. Šo tiesību ierobežojumus nekad nedrīkst izmantot kā sodu;

b. saņemt atbilstošu izglītību, profesionālo ievirzi un sagatavošanu, medicīnisko aprūpi, un baudīt domu, apziņas un reliģijas brīvību, un piekļūt atpūtas iespējām, tostarp fiziskajai audzināšanai un sportam;

c. piekļūt programmām, kas bērnus jau iepriekš sagatavo, lai viņi spētu atgriezties savās kopienās, pievēršot stingru uzmanību tādiem aspektiem kā viņu emocionālās un fiziskās vajadzības, viņu ģimenes attiecības, mājokļa, skolas apmeklēšanas un nodarbinātības iespējas un sociālekonomiskais stāvoklis.

22. Brīvības atņemšanu nepilngadīgiem nepavadītiem bērniem, tostarp patvēruma meklētājiem un nošķirti bērniem, nekad nedrīkst motivēt vai pamatot tikai ar to, ka viņam/viņai nav pastāvīgā iedzīvotāja statusa.

B.

Bērniem piemērota tieslietu sistēma pirms tiesvedības

23. Minimālais vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība, nedrīkst būt pārāk mazs, un tas ir jānosaka ar tiesību aktiem.

24. Tiesvedībai alternatīvas procedūras, kā, piemēram, mediācija, (tiesas mehānismu) novirzīšana un alternatīva strīdu izšķiršana ir jāveicina ikreiz, kad tās var noderēt bērna interešu aizstāvībai. Šādu alternatīvu prejudiciāla izmantošana nedrīkst tikt izmantota kā šķērslis, kas traucē bērnam piekļūt tiesai.

25. Bērni ir rūpīgi jāinformē un ar viņiem jāapspriež iespēja vērsties ar prasību vai nu tiesā vai alternatīvā veidā ārpus tiesas iestādes. Ar šo informāciju ir jāpaskaidro arī katras izvēles iespējamās sekas. Pamatojoties uz atbilstošu informāciju - gan juridisku, gan citādu - ir jābūt pieejamai izvēlei izmantot vai nu tiesvedību, vai tai alternatīvas procedūras ikreiz, kad tādas pastāv. Ir jādod bērniem iespēja saņemt juridisku konsultāciju un citu palīdzību, nosakot piedāvāto alternatīvu atbilstību un vēlamību. Pieņemot šo lēmumu, ir jāņem vērā bērna viedoklis.

26. Tiesvedības alternatīvajām procedūrām ir jāgarantē līdzvērtīgs tiesisko garantiju līmenis. Vienādā mērā gan tiesu, gan ārpus tiesu procedūrās ir jāgarantē bērnu tiesību respektēšana, kā aprakstīts šajās pamatnostādnēs un visos attiecīgajos juridiskajos instrumentos par bērna tiesībām.

C.

Bērni un policija

27. Policijai ir jārespektē visu bērnu patstāvīgās tiesības un cieņa un jāņem vērā viņu īpašā neaizsargātība, proti, jāņem vērā viņu vecums un brieduma līmenis un jebkuras to bērnu īpašās vajadzības, kuriem var būt kāda fiziska vai garīga nespēja vai kuriem ir saziņas grūtības.

28. Ikreiz, kad bērnu aiztur policija, bērns viņa vai viņas vecumam un sapratnes līmenim atbilstošā veidā un valodā ir jāinformē par iemeslu, kāpēc viņš vai viņa ir apcietināts(-a). Ir jānodrošina bērniem pieeja advokātam un jādod iespēja sazināties ar saviem vecākiem vai personu, kurai bērni uzticas.

29. Izņemot ārkārtas apstākļus, vecāks(-i) ir jāinformē par bērna atrašanos policijas iecirknī, sniedzot viņam (viņiem) sīku informāciju par bērna apcietināšanas iemeslu un lūdzot ierasties iecirknī.

30. Apcietinātu bērnu nedrīkst nopratināt par noziedzīgu uzvedību, nedz arī prasīt, lai viņš/viņa izsaka vai paraksta paziņojumu par šādu iesaisti, ja klāt nav advokāta vai viena no bērna vecākiem vai, ja vecāki nav pieejami, kādas citas personas, kurai bērns uzticas. Vecāku vai šo personu var nepieaicināt, ja viņu tur aizdomās par iesaisti noziedzīgā uzvedībā vai ja viņa/viņas uzvedība rada tiesas procesa aizkavēšanu.

31. Policija nodrošina, lai, ciktāl tas iespējams, neviens tās apcietinājumā esošs bērns netiktu turēts kopā ar pieaugušajiem.

32. Iestādes nodrošina, lai policijas apcietinājumā esošie bērni tiktu turēti drošos un viņu vajadzībām atbilstošos apstākļos.

33. Dalībvalstīs, kur prokuroriem ir tādas pilnvaras, viņiem ir jānodrošina, lai visā izmeklēšanas procesā tiktu izmantota bērniem piemērota pieeja.

D.

Bērniem piemērota tieslietu sistēma tiesvedības laikā

1.

Tiesas un tiesvedības procesa pieejamība

34. Kā personām, kurām ir tiesības, bērniem ir jābūt pieejai tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, lai efektīvi īstenotu savas tiesības vai rīkotos savu tiesību pārkāpšanas gadījumā. Valsts tiesību aktiem ir attiecīgā gadījumā jāatvieglo tiesas pieejamība bērniem, kuriem ir pietiekama sapratne par savām tiesībām, kā arī par šo tiesību aizsardzībai atbilstošo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošanu, pamatojoties uz pienācīgi sniegtu juridisko konsultāciju.

35. Ir jānovērš jebkuri tiesas pieejamības šķēršļi, kā, piemēram, tiesāšanās izdevumi vai juridiskas konsultācijas neesamība.

36. Attiecīgā gadījumā lietās, kad pret bērniem ir izdarīti noteikti noziegumi, vai noteiktu civiltiesību vai ģimenes tiesību aspektu gadījumos tiesas pieejamība ir jānodrošina uz laikposmu pēc tam, kad bērns būs sasniedzis pilngadību. Dalībvalstis tiek mudinātas pārskatīt savus noilguma termiņus.

2.

Juridiskā konsultācija un pārstāvība

37. Bērniem ir jābūt tiesībām uz savu juridisko konsultāciju un pārstāvību viņu pašu vārdā tiesvedībās, kur ir vai var būt interešu konflikts starp bērnu un vecākiem vai citām iesaistītajām pusēm.

38. Bērniem ir jābūt pieejamai bezmaksas juridiskajai palīdzībai ar tādiem pašiem vai atvieglotākiem noteikumiem kā [tā ir pieejamas] pieaugušajiem.

39. Advokātiem, kuri pārstāv bērnus, ir jābūt apmācītiem un zinošiem par bērnu tiesībām un saistītajiem jautājumiem, jāsaņem pastāvīga un padziļināta sagatavošana un jāspēj sazināties ar bērniem viņu sapratnes līmenī.

40. Bērni ir jāuzskata par pilntiesīgiem klientiem ar savām tiesībām, un advokātiem, kuri pārstāv bērnus, ir jādara zināmi un jāaizstāv bērna uzskati.

41. Advokātiem ir jāsniedz bērnam visa nepieciešamā informācija un paskaidrojumi par bērna viedokļa un/vai uzskatu iespējamām sekām.

42. Gadījumos, kad vecāku un bērnu intereses ir pretrunā, kompetentajai iestādei ir jāieceļ vai nu aizbildnis *ad litem* vai kāds cits neatkarīgs pārstāvis, lai pārstāvētu bērna viedokli un intereses.

43. Ir jāgarantē pienācīga pārstāvība un tiesības tikt pārstāvētam neatkarīgi no vecākiem, jo īpaši tiesvedībās, kurās vecāki, ģimenes locekļi vai aprūpētāji ir iespējamie noziedzīgā nodarījuma izdarītāji.

3.

Tiesības tikt uzklausi tam un paust viedokli

44. Tiesnešiem ir jārespektē bērnu tiesības tikt uzklausi tiem visos jautājumos, kas viņus skar, vai vismaz tikt uzklausi tiem, kad uzskata, ka bērniem ir pietiekama sapratne par konkrētajiem jautājumiem. Šim nolūkam izmantotie līdzekļi ir jāpielāgo bērna sapratnes līmenim un spējai sazināties, un ir jāņem vērā lietas apstākļi. Ar bērniem ir jāapspriežas par veidu, kādā viņi vēlas tikt uzklausi ti.

45. Bērna viedoklim un uzskatiem jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši viņa vai viņas vecumam un brieduma pakāpei.

46. Tiesības tikt uzklausītam ir bērna tiesības, nevis bērna pienākums.

47. Bērnām nedrīkst liegt uzklausīšanu, pamatojoties tikai uz [viņa vai viņas] vecumu. Ikreiz, kad bērns uzņemas iniciatīvu, lai tiktu uzklausīts lietā, kas viņu skar, tiesnesis nedrīkst, izņemot gadījumus, kad tas ir bērna interesēs, atteikties uzklausīt bērnu, un tiesnesim ir jāuzklausā viņa vai viņas viedoklis un uzskati par jautājumiem, kas attiecīgajā lietā uz viņu attiecas.

48. Ir jāsniedz bērniem visa vajadzīgā informācija par to, kā efektīvi izmantot tiesības tikt uzklausītam. Tomēr ir jāpaskaidro viņiem, ka viņu tiesības tikt uzklausītiem un tas, ka ir jāņem vērā viņu viedoklis, nenozīmē, ka tas katrā ziņā būs noteicošais galīgā lēmuma pieņemšanā.

49. Spriedumi un tiesas nolēmumi, kas skar bērnus, ir pienācīgi jāpamato un jāpaskaidro bērniem viņiem saprotamā valodā, jo īpaši tie lēmumi, kuros bērna viedoklis un uzskati nav ņemti vērā.

4.

Izvairīšanās no nepamatotas kavēšanās

50. Visās tiesvedībās, kurās ir iesaistīti bērni, ir jāpiemēro steidzamības princips, lai nodrošinātu ātru reakciju un aizsargātu bērna intereses, vienlaikus ievērojot tiesiskumu.

51. Ģimenes tiesību lietās (piemēram, izcelsme, aizbildnība, vecāku īstenota bērna nolaupīšana) tiesām ir jārīkojas ar īpašu rūpību, lai novērstu jebkādu risku, ka tiks negatīvi ietekmētas ģimenes attiecības.

52. Attiecīgā gadījumā tiesu iestādēm ir jāapsver iespēja pieņemt pagaidu lēmumus vai prejudiciālus spriedumus, kas noteiktu laikposmu jāuzrauga, lai vēlāk tiktu pārskatīti.

53. Saskaņā ar tiesību aktiem tiesu iestādēm ir jābūt iespējai pieņemt tūlīt izpildāmus lēmumus gadījumos, kad tas ir bērna interesēs.

5.

Tiesvedības organizēšana, bērniem piemērota vide un bērniem piemērota valoda

54. Visās tiesvedībās pret bērniem ir jāizturas, respektējot viņu vecumu, viņu īpašās vajadzības, viņu brieduma pakāpi un sapratnes līmeni, un jāpatur prātā viņu varbūtējās saziņas grūtības. Lietas, kurās ir iesaistīti bērni, ir jāskata vidē, kas nav iebiedējoša un ir piemērota bērniem.

55. Pirms lietas izskatīšanas tiesā bērni ir jāiepazīstina ar tiesas telpu vai citu struktūru izkārtojumu un iesaistīto amatpersonu lomu un identitāti.

56. Ir jālieto valoda, kas atbilst bērna vecumam un sapratnes līmenim.

57. Kad bērnus uzklausa vai intervē tiesvedības un ārpustiesu procedūrās un citu pasākumu laikā, tiesnešu un citu profesionāļu mijiedarbībai ar bērniem ir jābūt cieņpilnai un iekļūstīgai.

58. Ir jāļauj pavadīt bērnus viņu vecākiem vai attiecīgajā gadījumā viņu izraudzītam pieaugušajam, ja vien attiecībā uz šo personu nav pieņemts pamatots pretējs lēmums.

59. Tādas intervēšanas metodes kā video vai audioieraksti vai pirmstiesas uzklaušanās slēgtā tiesas sēdē ir jāizmanto un jāuzskata par pieļaujamām liecībām.

60. Bērni, ciktāl tas iespējams, ir jāpasargā no attēliem vai informācijas, kas var kaitēt viņu labklājībai. Nolemjot atklāt bērnam iespējami kaitējošus attēlus vai informāciju, tiesnesim ir jāprasa citu profesionāļu, piemēram, psihologu un sociālo darbinieku, konsultācija.

61. Tiesas sēdēm ir jābūt pielāgotām bērna ritmam un uzmanības noturības spējai: ir jāieplāno regulāri starpbrīži, un tiesas sēdes nedrīkst būt pārāk ilgas. Lai atvieglotu bērnu līdzdalību pilnā viņu kognitīvajā spējā un lai atbalstītu viņu emocionālo stabilitāti, traucējumi un uzmanības novēršana tiesas sēdes laikā ir jāsamazina līdz minimumam.

62. Ciktāl tas ir atbilstoši un iespējami, intervēšanas un gaidīšanas telpām ir jābūt iekārtotām bērniem piemērotā vidē.

63. Ciktāl tas iespējams, ir jāizveido specializētas tiesas (vai tiesu palātas), procedūras un iestādes bērniem, kuri ir pārkāpuši likumu. Te var ietilpt specializētu vienību izveide policijā, tiesnešu korpusā, tiesu sistēmā un prokurora birojā.

6.

Bērnu sniegtas liecības / paziņojumi

64. Ciktāl tas iespējams, intervijas jāveic un bērnu paziņojumi jāpieņem apmācītiem profesionāļiem. Ir jāpieliek visas pūles, lai bērni sniegtu liecības vislabvēlīgākajā vidē un vispiemērotākajos apstākļos, ievērojot viņu vecumu, brieduma pakāpi, sapratnes līmeni un jebkādas saziņas grūtības, kas viņiem var būt.

65. Ir jāveicina audiovizuālu paziņojumu no bērniem, kuri ir upuri vai liecinieki, izmantošana, vienlaikus respektējot citu pušu tiesības apstrīdēt šādu paziņojumu saturu.

66. Kad ir nepieciešama vairāk nekā viena intervija, tās veikt vēlams vienai un tai pašai personai, lai nodrošinātu pieejas konsekveni bērna interesēs.

67. Interviju skaitam jābūt pēc iespējas ierobežotam, un to ilgums ir jāpielāgo bērna vecumam un uzmanības noturības spējai.

68. Bērna, kurš ir upuris vai liecinieks, tiešs kontakts, konfrontācija vai mijiedarbība ar iespējamo nodarījuma izdarītāju ir nepieļaujama, izņemot gadījumus, kad to prasa bērns, kurš ir upuris.

69. Ir jādod bērniem iespēja sniegt liecību krimināllietās, iespējamajam nodarījuma izdarītājam klāt neesot.

70. Tas, ka pastāv mazāk stingri noteikumi par liecību sniegšanu, piemēram, nav prasības par zvēresta vai citu tamlīdzīgu deklarāciju došanu, vai ir citi bērniem piemēroti procesuālie pasākumi, pats par sevi nedrīkst mazināt vērtību, kas tiek piešķirta bērna apgalvojumam vai liecībai.

71. Lai pamatotu bērnu liecību spēkā esamību, ir jāizstrādā un jāievieš interviju protokoli, kuros ņemtas vērā dažādas bērna attīstības pakāpes. Tiem ir jānovērš uzvedinoši jautājumi un tādējādi jāpaaugstina ticamība.

72. Attiecībā uz bērnu interesēm un labklājību tiesnesim ir jābūt iespējai ļaut bērnam neliecināt.

73. Bērna paziņojumus un liecības nekad nedrīkst prezumēt kā nederīgus vai neuzticamus, par iemeslu minot tikai bērna vecumu.

74. Ir jāpārbauda iespēja pieņemt bērnu, kuri ir upuri un liecinieki, paziņojumus speciāli aprīkotās bērniem piemērotās struktūrās un bērniem piemērotā vidē.

E.

Bērniem piemērota tieslietu sistēma pēc tiesvedības

75. Bērna advokātam, aizbildnim *ad litem* vai likumīgajam pārstāvim ir bērna sapratnes līmenim pielāgotā valodā jāpaziņo un jāpaskaidro bērnam pieņemtais lēmums vai spriedums un jāsniedz vajadzīgā informācija par iespējamiem pasākumiem, kurus var veikt, kā, piemēram, pārsūdzība vai neatkarīgi sūdzību iesniegšanas mehānismi.

76. Valsts iestādēm ir jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai atvieglotu tiesas lēmumu/nolēmumu, kuros iesaistīti bērni vai kas skar bērnus, tūlītēju izpildi.

77. Ja lēmums nav izpildīts, bērni, vēlams, ar viņu advokāta, aizbildņa *ad litem* vai likumīgā pārstāvja starpniecību, ir jāinformē par pieejamajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, vai nu ar ārpustiesu mehānismu palīdzību vai vēršoties tiesā.

78. Spriedumu īstenošanai piespiedu kārtā ir jābūt galējam pasākumam ģimenes lietās, kur ir iesaistīti bērni.

79. Pēc spriedumiem ļoti konfliktējošās tiesvedībās specializētiem dienestiem, vēlams bez maksas, jāsniedz norādes un atbalsts bērniem un viņu ģimenēm.

80. Ir jānodrošina - vēlams bez maksas - īpašas veselības aprūpes un pienācīgas sociālās un terapeitiskās programmas vai pasākumi nevērības, vardarbības, nežēlīgas izturēšanās un citu noziegumu upuriem, un bērni un viņu aprūpētāji ir tūlīt un pienācīgi jāinformē par šādu pakalpojumu pieejamību.

81. Bērna advokātam, aizbildnim vai likumīgajam pārstāvim ir jābūt pilnvarām veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai pieprasītu kaitējuma atlīdzību kriminālprocesa, kurā bērns ir upuris, laikā vai pēc tā. Attiecīgā gadījumā izmaksas var segt valsts un pēc tam piedzīt no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja.

82. Pasākumiem un sankcijām pret bērniem, kuri ir pārkāpuši likumu, ir vienmēr jābūt konstruktīvai un individualizētai reakcijai uz nodarījumiem, paturot prātā samērīguma

principu, bērna vecumu, fizisko un garīgo labklājību un attīstību, un lietas apstākļus. Ir jāgarantē tiesības uz izglītību, profesionālo sagatavošanu, nodarbinātību, rehabilitāciju un reintegrāciju.

83. Lai veicinātu reintegrāciju sabiedrībā un saskaņā ar valsts tiesību aktiem, bērnu kriminālās sodāmības dati nav atklājami ārpus tieslietu sistēmas, iekams bērns nav sasniedzis pilngadību. Izņēmumus šādas informācijas atklāšanai var pieļaut smagu noziegumu gadījumā, *inter alia* sabiedriskās drošības iemeslu dēļ vai ja ir iesaistīta nodarbinātība ar bērniem.

V

Citu bērniem piemērotu darbību veicināšana

Valstis tiek stimulētas:

- a. veicināt visu bērniem piemērotas tieslietu sistēmas aspektu pētniecību, tostarp pētīt bērniem piemērotas intervēšanas metodes un izplatīt informāciju un apmācību par šādām metodēm;
- b. starptautiskā līmenī veikt prakses apmaiņu un veicināt sadarbību bērniem piemērotas tieslietu sistēmas jomā;
- c. veicināt to, ka tiek publicētas un pēc iespējas plašāk izplatītas bērniem piemērotas attiecīgo juridisko instrumentu versijas;
- d. izveidot vai attiecīgā gadījumā uzturēt un nostiprināt bērnu tiesību informācijas birojus, kas pēc iespējas saistīti ar advokātu asociācijām, labklājības dienestiem, (bērnu) ombudiem, nevalstiskajām organizācijām (NVO) utt.;
- e. atvieglot tiesu un sūdzību iesniegšanas mehānismu pieejamību bērniem un turpmāk atzīt un atvieglot NVO un citu neatkarīgu struktūru un iestāžu, kā, piemēram, bērnu ombuda, lomu, efektīvai tiesu un neatkarīgu sūdzību iesniegšanas mehānismu pieejamībai bērniem gan valsts, gan starptautiskā līmenī;
- f. apsvērt specializētas, bērniem paredzētas tiesnešu un advokātu sistēmas izveidi un turpmāk attīstīt tiesas, kurās var veikt gan tiesiskos, gan sociālos pasākumus bērnu un viņu ģimeņu labā;
- g. attīstīt un atvieglot bērniem un citiem, kuri rīkojas viņu vārdā, vispārējos un Eiropas cilvēktiesību un bērnu tiesību aizsardzības mehānismu izmantošanu, lai panāktu taisnīgumu un aizsargātu tiesības, ja valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļi nav vai tie ir izsmelti;
- h. iekļaut cilvēktiesības, tostarp bērnu tiesības, kā obligātu sastāvdaļu skolu mācību programmās un profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem;
- i. attīstīt un atbalstīt sistēmas, kuru mērķis ir padziļināt vecāku izpratni par bērnu tiesībām;
- j. izveidot bērniem piemērotus, daudzu institūciju un starpnozaru centrus bērniem, kuri ir upuri un liecinieki, kur bērnus var intervēt un veikt viņiem medicīnisku apskati tiesu medicīnas mērķiem, kur bērnus var visaptveroši novērtēt un kur viņi var saņemt visus attiecīgos terapeitiskos pakalpojumus no atbilstošiem profesionāļiem;

k. izveidot bezmaksas specializētus un pieejamus atbalsta un informācijas dienestus, kā, piemēram, tiešsaistes konsultācijas, palīdzības dienestus un vietējās kopienas dienestus;

l. nodrošināt, ka visi attiecīgie profesionāļi, kuri strādā saskarē ar bērniem tieslietu sistēmā, saņem atbilstošu atbalstu un apmācību, kā arī praktiskas norādes, lai garantētu un pienācīgi īstenotu bērnu tiesības, jo īpaši, kad tiek novērtētas bērnu intereses visos to procedūru veidos, kurās bērni ir iesaistīti vai kas viņus skar.

VI

Uzraudzība un novērtējums

Valstis tiek stimulētas arī:

a. pārskatīt valsts tiesību aktus, politikas un praksi, lai nodrošinātu vajadzīgās reformas šo pamatnostādņu īstenošanai;

b. ātri ratificēt, ja tas vēl nav izdarīts, attiecīgās Eiropas Padomes konvencijas, kas attiecas uz bērnu tiesībām;

c. regulāri pārskatīt un novērtēt to darba metodes bērniem piemērotā tieslietu sistēmas vidē;

d. uzturēt vai izveidot sistēmu, tostarp attiecīgi vienu vai vairākus neatkarīgus mehānismus, lai veicinātu un uzraudzītu šo pamatnostādņu īstenošanu, saskaņā ar savām tiesu un administratīvajām sistēmām;

e. nodrošināt, lai pilsoniskā sabiedrība, jo īpaši organizācijas, iestādes un struktūras, kuru mērķis ir veicināt un aizsargāt bērna tiesības, pilnībā piedalītos uzraudzības procesā.